

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΕΨΕΩΝ
RESEARCH INSTITUTE FOR TOURISM

**Επιπτώσεις της
Συναλλαγματικής Πολιτικής
στις Πρόσφατες Επιδόσεις
του Τουριστικού Τομέα**

Ανδρέας Κ. Κουζέλης (Ph. D., M.A.)

Μελέτες: 1

Αθήνα, 1997

Π ε ρ ι ε χ ό μ ε ν α

Πρόλογος ΙΤΕΠ.....	v
Αντί Προλόγου	vii
Σύνοψη Συμπερασμάτων	viii

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.- Περί Συναλλαγματικής Πολιτικής

1.1.- Συναλλαγματική Πολιτική και Τουρισμός	3
1.2.- Θεωρίες Συναλλαγματικής Ισοτιμίας	4
1.3.- Ονομαστική και Πραγματική Συναλλαγματική Ισοτιμία	7
1.4.- Συναλλαγματική Πολιτική.....	13

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.- Περί Τουρισμού

2.1.- Γενικές Έννοιες	25
2.2.- Παράγοντες Προσδιορισμού της Ζητήσεως Τουριστικών Υπηρεσιών	27
2.3.- Παράγοντες Προσδιορισμού της Προσφοράς Τουριστικών Υπηρεσιών	34
2.4.- Ο Ελληνικός Τουρισμός	38

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.- Ζήτηση Τουριστικών Υπηρεσιών και Συναλλαγματική Πολιτική

3.1.- Ανασκόπηση Πρόσφατης Βιβλιογραφίας	57
3.2.- Τεχνικές Παρατηρήσεις.....	60
3.3.- Η Συνάρτηση της Ζητήσεως.....	64
3.4.γ Εναλλακτικές Μέθοδοι Εκτιμήσεως της Συνάρτησης Ζητήσεως.....	78
3.5.- Εκτίμηση της Τάσης.....	85
3.6.- Τάση και Νέες Αγορές.....	92
3.7.- Αξιολόγηση Προβλέψεων - Σχόλια.....	96

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4.- Επεκτάσεις

4.1.- Ο Τουριστικός Πολλαπλασιαστής.....	101
4.2.- Αποτελέσματα από την Ακολουθηθείσα Συναλλαγματική Πολιτική.....	107
4.3.- Δημιουργία Αναγκαίας Πρόσθετης Υποδομής	114

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5.- Συμπεράσματα - Προτάσεις..... 125

Βιβλιογραφία 135

Παράρτημα (Το Πρωτογενές Υλικό των Στατιστικών Δεδομένων, 1971 - 1995)	141
---	------------

Σύνοψη Συμπερασμάτων

Η εποχή μας έχει αποκληθεί «μεταβιομηχανική», επειδή από τους διάφορους τομείς της οικονομίας τη μεγαλύτερη ανάπτυξη και σπουδαιότητα έχει αποκτήσει, πλέον, ο τριτογενής, οι υπηρεσίες. Εδώ, εξέχουσα θέση κατέχει ο τουρισμός. Την ανάπτυξή του ευνόησε η μεγάλη αύξηση των ταξιδιών στα οποία προσφεύγουν όλο και περισσότεροι άνθρωποι για διάφορους λόγους, όπως η ανάγκη εκτόνωσης από τις πιεστικές συνθήκες εργασίας, η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου, η ανάπτυξη των μεταφορών, των τηλεπικοινωνιών, των εγκαταστάσεων υποδοχής των τουριστών.

Η τουριστική δραστηριότητα έχει για επίκεντρό της την Ευρώπη. Εν τούτοις, νέες περιοχές του κόσμου (Α. Ασία και Ειρηνικός), αλλά και νέα είδη τουρισμού εισέρχονται στην τουριστική αγορά επιτείνοντας τη διόγκωση των μετακινήσεων.

Την τάση αυτή ενθαρρύνουν παντοειδώς οι εθνικές κυβερνήσεις καθώς διαπιστώνουν ότι ο τουριστικός τομέας δημιουργεί γρήγορα θέσεις απασχολήσεως, μειώνει τις διαπεριφερειακές ανισοκατανομές του εισοδήματος και αποτελεί πολύτιμη πηγή συναλλάγματος. Για το λόγο αυτό προβαίνουν σε ποικίλες ενισχύσεις του κλάδου, όπως επιδοτήσεις μεγάλων επενδύσεων, ανάληψη πολυδάπανων διαφημιστικών ενεργειών, προώθηση διεθνών συμφωνιών τουριστικής συνεργασίας κ.ά.

Το ερώτημα, συνεπώς, που τίθεται είναι εάν και κατά πόσον οι προαναφερθείσες διασυνοριακές μετακινήσεις επηρεάζονται από τις εν λόγω κυβερνητικές παρεμβάσεις, και, κυρίως, από τη συναλλαγματική πολιτική που οι διάφορες χώρες υποδοχής ή προελεύσεως τουριστών υιοθετούν. Ο προβληματισμός, εν προκειμένω, αναφέρεται στο βαθμό που η μεταβολή της συναλλαγματικής ισοτιμίας του εθνικού νομίσματος μιας χώρας υποδοχής, μπορεί να ενθαρρύνει ή να αποθαρρύνει τη ζήτηση τουριστικών υπηρεσιών. Είναι φανερό ότι ο προσδιορισμός του βαθμού ευαισθησίας της ζήτησης τουριστικών υπηρεσιών στις μεταβολές της συναλλαγματικής ισοτιμίας του εθνικού νομίσματος, έχει μεγάλη σημασία για τη χάραξη της μεσομακροχρόνιας εθνικής τουριστικής πολιτικής. Η διενεργηθείσα μέχρι σήμερα διεθνώς σχετική θεωρητική και εμπειρική έρευνα, παρέχει σαφείς ενδείξεις περί υπάρξεως σημαντικής ευαισθησίας της ζήτη-

σης τουριστικών υπηρεσιών στις μεταβολές της συναλλαγματικής ισοτιμίας των εθνικών νομισμάτων των χωρών υποδοχής τουριστών.

Τα όσα αναφέρθηκαν ανωτέρω αφορούν άμεσα την ελληνική οικονομία, μικρή και ανοιχτή στο διεθνή ανταγωνισμό. Είναι, βεβαίως, γνωστό ότι η χρόνια ελλειμματικότητα του εμπορικού της ισοζυγίου καλύπτεται σε ικανό βαθμό από τους αδήλους πόρους. Το 20% αυτών των αδήλων πόρων προέρχεται από την τουριστική δραστηριότητα, γεγονός που αποδεικνύει τη σημαίνουσα θέση που κατέχει μέσα στην οικονομία της χώρας ο τουριστικός της τομέας. Είναι, μάλιστα, χαρακτηριστικό ότι κατά το 1995 το τουριστικό συνάλλαγμα προσέγγισε τα 5,997 δισεκατομμύρια USD*, ξεπερνώντας, έτσι, τις εισπράξεις από εξαγωγές προϊόντων που ανήλθαν στα 5,783 δισεκατομμύρια USD.

Προκύπτει, συνεπώς, ότι ο ελληνικός τουρισμός έχει αποκτήσει μεγάλη βαρύτητα στα δρώμενα της οικονομίας της χώρας. Η βαρύτητα δε αυτή επιτείνεται από το γεγονός της διασυνδέσεώς του με τους άλλους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας. Εκτιμάται ότι οι κλάδοι που επηρεάζονται περισσότερο από την τουριστική δραστηριότητα είναι οι «Υπηρεσίες», τα «Είδη Διατροφής», και τα «Βιοτεχνικά - Χειροτεχνικά Προϊόντα».

Η ανάπτυξη του ελληνικού τουριστικού τομέα κατά τη διαρρεύσασα εικοσιπενταετία 1971-1995 υπήρξε ραγδαία, με μέσο ετήσιο ρυθμό αυξήσεως των αφίξεων αλλοδαπών τουριστών της τάξεως του 7%. Το 1994 οι αφίξεις ξεπέρασαν τα 10 εκατομμύρια δίδοντας μερίδιο αγοράς 8% στον Ευρωπαϊκό Νότο. Μετά το 1994, όμως, ο τομέας παρουσίασε κάμψη, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για το επίπεδο της οικονομικής δραστηριότητας της χώρας. Όντως, μετά μια μακρά περίοδο συνεχούς αυξήσεως των αφίξεων, κατά το 1995 σημειώθηκε μείωσή τους κατά 5,6% σε σχέση με το προηγούμενο έτος, ενώ κατά το 1996 είχαμε μείωση περί το 7% σε σχέση με το 1995**. Είναι η πρώτη φορά τα τελευταία είκοσι πέντε έτη κατά τα οποία ο ελληνικός τουριστικός τομέας παρουσίασε μείωση των αφίξεων σε δύο συνεχό-

* Βάσει μελέτης ΚΕΠΕ-ΕΟΤ, η πραγματική εισροή τουριστικού συναλλάγματος στην Ελλάδα είναι κατά 67% μεγαλύτερη της καταγεγραμμένης από την αρμόδια υπηρεσία της Τραπεζής Ελλάδος. Για τους σκοπούς της παρούσας μελέτης υιοθετήθηκε χαμηλότερος συντελεστής.

** Τα στοιχεία Σεπτεμβρίου 1996 δείχνουν πτώση 11,25%, αλλά εκτιμάται ότι στο τέλος του έτους αυτή συγκρατήθηκε στο 7%, περίπου.

μενα έτη. Μάλιστα, η μείωση αυτή σημειώθηκε υπό συνθήκες ομαλής αναπτύξεως της παγκόσμιας οικονομίας, σε αντίθεση με άλλες μειώσεις οι οποίες προκλήθηκαν από δυσμενή γεγονότα (π.χ. εισβολή των Τούρκων στην Κύπρο το 1974 ή η βοσνιακή κρίση το 1991).

Στόχος, συνεπώς, της ανά χείρας εργασίας είναι, εν γένει, η εξέταση των παραγόντων που επηρέασαν (και εξακολουθούν να επηρεάζουν) την ελληνική τουριστική βιομηχανία· ειδικώς, όμως, η διερεύνηση της υποθέσεως περί υπάρξεως ή μη ευαισθησίας στη ζήτηση τουριστικών υπηρεσιών ως προς τη μεταβολή της συναλλαγματικής ισοτιμίας της δραχμής. Τα εμπειρικά αποτελέσματα συνηγορούν υπέρ μιας καταφατικής απάντησης.

Η διενεργηθείσα ανάλυση χρησιμοποίησε οικονομετρικές τεχνικές για την εκτίμηση τόσο της συνάρτησης ζήτησεως των ελληνικών τουριστικών υπηρεσιών, όσο και της μακροχρόνιας τάσης των αφίξεων αλλοδαπών τουριστών ως και της εισπράξεως τουριστικού συναλλάγματος.

Η εκτιμηθείσα συνάρτηση ζήτησεως ελληνικών τουριστικών υπηρεσιών ήταν ομογενής του τύπου Cobb-Douglas με βαθμό ομογενείας 1,2231. Εξ αυτής προέκυψε ότι η ελαστικότητα ζήτησεως ως προς την τιμή ανέρχεται σε 1,0334. Αυτό σημαίνει ότι, κατά μέσο όρο, κατά την περίοδο 1971-1995, η σε πραγματικούς όρους υποτίμηση της δραχμής κατά 1 εκατοστιαία μονάδα προκαλούσε αύξηση των αφίξεων αλλοδαπών τουριστών κατά 1,0334 εκατοστιαίες μονάδες. Προκύπτει, συνεπώς, ότι κατά πάσα πιθανότητα ο ελληνικός τουριστικός τομέας, από κοινού με την ελληνική οικονομία στο σύνολό της, ικανοποιεί τη Συνθήκη Marshall-Lerner. Ως εκ τούτου, μια υποτίμηση της δραχμής σε σχέση με τα νομίσματα των ανταγωνιστριών χωρών (Ιταλίας, Ισπανίας, Πορτογαλίας) αναμένεται να οδηγήσει σε βελτίωση του τουριστικού ισοζυγίου της χώρας.

Ο βαθμός ομογενείας της συναρτήσεως ζήτησεως δείχνει ότι μια υποτίμηση της δραχμής, με ταυτόχρονη αύξηση του εισοδήματος των τουριστών κατά 1 εκατοστιαία μονάδα και των δύο, οδηγούσε και αναμένεται να οδηγήσει στο μέλλον σε αύξηση των αφίξεων κατά 1,2231 εκατοστιαίες μονάδες. Το μεγαλύτερο μέρος αυτής της αυξήσεως εκτιμάται ότι οφείλεται στην όποια ευνοϊκή για τους αλλοδαπούς τουρίστες συναλλαγματική ισοτιμία της δραχμής. Τούτο αποδίδεται, εν πολλοίς, στο γεγονός ότι, κατά τα φαινόμενα, οι τουρίστες από τα μέσα της δεκαετίας του 1985 και εντεύθεν άλλαξαν κατανα-

λωτικά πρότυπα. Τώρα πια αποδίδουν μεγαλύτερη σημασία, απ' ό τι προηγουμένως, στην αγοραστική δύναμη των εθνικών τους νομισμάτων και λιγότερο στο ύψος του εισοδήματός τους.

Όπως προκύπτει από τα στατιστικά στοιχεία, από τα μέσα της δεκαετίας του 1980, η αλλαγή των καταναλωτικών προτύπων των τουριστών συμπίπτει με κάποια κάμψη του ρυθμού αύξησης των αφίξεων, καθώς και με υπερτίμηση της δραχμής σε πραγματικούς όρους για λόγους ασκήσεως αντιπληθωριστικής πολιτικής. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση της ελκυστικότητας των ελληνικών τουριστικών υπηρεσιών σε σχέση με εκείνη των τουριστικών υπηρεσιών των ανταγωνιστριών χωρών (κυρίως Ιταλίας, Ισπανίας και Πορτογαλίας). Επακόλουθο αυτής της εξελίξεως ήταν η μείωση του ρυθμού αύξησης των αφίξεων αλλοδαπών τουριστών στη χώρα μας. Εκτιμάται ότι κατά την τετραετία 1992-1995 ο ελληνικός τουρισμός απώλεσε συνολικώς περί τα 2,2 εκατομμύρια αφίξεις. Σε ετήσια βάση, το ποσό αυτό αντιστοιχεί σε 546 χιλιάδες αφίξεις ή το 5,5% των ετησίων αφίξεων του έτους 1995. Αντιστοιχεί, ακόμα, σε μισή εκατοστιαία μονάδα μεριδίου αγοράς στον Ευρωπαϊκό Νότο.

Η απώλεια τουριστών έφερε και απώλεια εισπράξεων τουριστικού συναλλάγματος. Υπολογίσθηκε ότι αυτή ανήλθε συνολικώς σε 1.172 εκατομμύρια USD ή 293 εκατομμύρια USD ετησίως. Το εν λόγω ποσό ισοδυναμεί με το 5,2% των ετησίων εισπράξεων τουριστικού συναλλάγματος.

Η προαναφερθείσα απώλεια διαχύθηκε σε ολόκληρη την ελληνική οικονομία, και μάλιστα σε βάθος χρόνου. Με τη βοήθεια του αντίστοιχου πολλαπλασιαστού εκτιμήθηκε ότι οι εισοδηματικές απώλειες θα ανέλθουν, τελικώς, σε 2,5 δισεκατομμύρια USD. Εξ αυτών, το 94% εμπίπτει στα πέντε πρώτα έτη από της απώλειας των αφίξεων. Είναι χαρακτηριστικό ότι η μέση ετήσια απώλεια υπολογίζεται πως θα φθάσει στα 640 εκατομμύρια USD ή το 0,64% του ΑΕΠ της χώρας.

Αναφορικώς με τις αναμενόμενες εξελίξεις της τουριστικής κινήσεως κατά τη δεκαετία 1996-2005, εκτιμήθηκε ότι, εφ' όσον υπάρξουν διορθωτικές κινήσεις στη συναλλαγματική πολιτική, βελτιωθεί η ποιότητα των προσφερομένων υπηρεσιών και της υποδομής και καταστεί εφικτή η αξιοποίηση της αναμενόμενης ανακάμψεως των οικονομιών των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης, τότε αυτή κα-

τά μεν το 2000 θα κυμανθεί στο διάστημα των 11,7 - 12,6 εκατομμυρίων, κατά δε το 2005 στο διάστημα των 14,0 - 14,9 εκατομμυρίων ετησίων αφίξεων αλλοδαπών τουριστών.

Για την εξυπηρέτηση της εν λόγω κινήσεως κρίνεται αναγκαία η επέκταση του ξενοδοχειακού δυναμικού της χώρας. Υπολογίσθηκε ότι απαιτούνται 257 χιλιάδες νέες ξενοδοχειακές κλίνες με κόστος επένδυσης 1,4 τρισεκατομμύρια δραχμές (τιμές 1996) ή 5,6 δισεκατομμύρια USD. Οι αντίστοιχες, όμως, εισπράξεις τουριστικού συναλλάγματος αναμένεται να πολλαπλασιασθούν και να υπερκαλύψουν την επένδυση, αφού υπολογίζεται να προσεγγίσουν τα 14,0 δισεκατομμύρια USD. Το ποσό αυτό είναι αυξημένο έναντι των εισπράξεων τουριστικού συναλλάγματος του 1995 κατά 132,1%.

Το γενικό συμπέρασμα της μελέτης είναι ότι η ζήτηση των ελληνικών τουριστικών υπηρεσιών είναι ευαίσθητη στη συναλλαγματική πολιτική. Ως εκ τούτου, μια λελογισμένη υποτίμηση της δραχμής ως προς τα εθνικά νομίσματα Ιταλίας, Ισπανίας και Πορτογαλίας αναμένεται να ασκήσει ευνοϊκή επίδραση επί της ελληνικής τουριστικής βιομηχανίας. Τα αναμενόμενα οφέλη εκτιμάται ότι θα επεκταθούν και στους άλλους κλάδους της ελληνικής οικονομίας. Κύριος αποδέκτης τους θα είναι η απασχόληση εργασίας, και μάλιστα το εργατικό δυναμικό με σχετικά χαμηλό βαθμό εξειδίκευσης, όπως είναι η πλειοψηφία των ανέργων της χώρας.